

Anton PERCAN

KONTINUITET STANOVANJA I NASTAMBI NA STAROM RAKLJU

904:728>(497.5 Rakalj)*652/653*

Stručni rad

Primljeno: 11.08.2011.

Odobreno: 16.08.2011.

Anton Percan.

Bačičev prilaz 12

HR - 52 100 Pula

e-mail: anton.percan@uljanik.hr

Raški zaljev i rijeka Raša oduvijek su bili prirodna granica između teritorija različitih gospodara. U prapovijesnom razdoblju bila je to prirodna granica između Histra i Liburna, u antičko doba granica između Italicuma i Ilirskih područja, srednjovjekovna Hrvatska država se protezala do rijeke Raše, a do završetka austrijsko-venecijanskih ratova sredinom 16. st. tu je bila granica između Austrije i Venecije.

Ključne riječi: Raški zaljev, Raša, Rakalj, stanovanje, nastambe, kontinuitet

Ostaci zidina vidljivih na brežuljku uz obalu Raškog zaljeva, iznad rta Sv. Nikole, a koje danas nazivamo Stari Rakalj, u povijesnim dokumentima nalazimo pod imenima Rachele, Castelvechio di Rachele, Castellare de Rachir ili u germaniziranim nazivima kao Ragkl, Rekel, Rachir, Roegkl.

Kroatizirani toponim Rakalj, potječe od naziva Rachele koji prema povjesničaru P.Kandleru ima korišten u latinskom pojmu *Arcellae*, a znači "mala tvrđava ili kaštel".

Njegov važan strateški položaj na brežuljku sa kojeg se može kontrolirati svaki ulazak i izlazak brodova iz Raškog zaljeva, razlog je stalne naseljenosti Starog Raklja, kao Ilirske gradine, rimskog castruma, srednjovjekovnog naselja, sve do sredine 17. stoljeća kada ga napuštaju posljednji stanovnici nastanjujući područje današnjeg Raklja.

Prema najstarijim poznatim povijesnim zapisima ovo je područje bilo naseljeno slavenskim stanovništvom još 1027. godine. Naime, prema tim podacima, te su godine, upravo zbog dolaska novopridošlih stanovnika, uz

Sl.1. Stari Rakalj iznad uvale Luka

Sl.2. Utvrda na Starom Raklju

crkvu Sv. Dionizija u Prtlogu određene granice između rakljanskog i mutvoranskog teritorija.

Povijesni podaci bilježe i 1427. a zatim i 1456. godinu u kojima novopridošli stanovnici naseljavaju ovo područje

Zasigurno su novopridošli stanovnici uz svoja stada, iz starog zavičaja donijeli i od svojih predaka naslijeđene stoljetne običaje i umijeće gradnje koje dolaskom u nove krajeve nisu napustili.

Na južnim, od bure zaštićenim, strmim padinama iznad Raškog zaljeva još su i danas vidljivi ostaci nastambi. Neovisno o vremenu u kojem su građene pred-

stavljaju primjer kako je egzaktna geometrijska forma tih građevina u vidu četvrtastog tlocrta prekrivenog krovnom konstrukcijom zadržala svoj praoblik tijekom 2-3 milenija postojanja. Identičnost u funkcionalnoj, konstruktivnoj i oblikovnoj koncepciji vidljiva je bez obzira na toliko udaljena vremenska razdoblja i povijesne okolnosti u kojima su te građevine nastajale. Kroz stoljeća i tisućljeća, pod dugotrajnim i podjednako teškim uvjetima života zadržala se gotovo identična elementarna i logična koncepcija izgradnje nastambi.

Sistem jednodimenzionalne nastambe nepravilnog četvrtastog tlocrta, kao i osnovni princip konstruk-

Sl.2a. Područje Starog Raklja sredinom 20.stoljeća

Sl.3. Ostaci nastambi na Starom Raklju

tivne izgradnje suhozida koji se odlikuje osobitom nepravilnošću i grubošću svoje izgradnje, gotovo se u potpunosti podudaraju s elementima pretpovijesnog prototipa.

Prostor koju je takva građevina definirala, posjedovao je samo jedan otvor (vrata) koji je bio redovito radi zaštite orijentiran u sigurnosno i klimatski najpovoljnijem smjeru. Ognjište se nalazilo u stražnjem kutu prostorije i nije imalo dimnog odvoda ni otvora, već se dim širio unutar prostorije i izlazio kroz otvor vrata.

Obodni zidovi su bili izgrađeni od suhozida kod kojeg su obje zidne površine, vanjska i unutarnja, bile

izgrađene od većih kamenih lomljenaka položenih na lice zida, a unutarnji dio zida ispunjen manjim kamenjem nepravilnog oblika. Posebna pozornost bila je posvećena uglovnoj konstrukciji koja je izvedena na preklop iz biranih, većim i pravilnijim komadima kamena.

Stanovnik Starog Raklja je prvenstveno pastir koji nije nomad pa granice svog posjeda u kojem se nalazi i zemljište pogodno za obradu, ograđuje visokim suhozidima koji osim zaštite ljetine imaju zadatak privremene i kratkotrajne zaštite pastira i njihovih stada u slučaju iznenadnih opasnosti i nemogućnosti zaklona u utvrdu

Sl.3a. Ostaci nastambi
na Starom Raklju

Sl.4. Područje Starog Raklja,
ortofoto snimka

koristeći prirodni pad terena djelomično je ukopana te zaštićena od hladnih sjevernih vjetrova. Zanimljivo je da graditelj osim prirodnog pada terena, koristi postojeći kamen živac kao sjeverni zabatni zid.

Kristalno čisti gabarit arhetipa istarske kuće u obliku kvadra nadvišenog vodoravnom trostranom prizmom očituje se u konstrukciji krova od uzdužno postavljene grede (podrožnice) oslonjene na zabatne zidove.

Naime, krovna konstrukcija je bila dvostrešna s pokrovom od kamenih škriila koje su ležale na paralelnim rogovima oslonjenim na podrožnicu i uzdužne zidove. Kao što se i kod slavenskog tipa krovšta (prema Kostrzewskom) podrožnica oslanjala na dva drvena stupa uz poprečne zidove, ovdje se zbog težine kamenih škriila i opterećenja od naleta vjetra podrožnica trebala osloniti na čvrste ležajeve na kamenim zabatnim zidovima.

Vrata su bila jedini otvor, a služila su i za odvod dima koji se širio prostorijom s ognjišta koje se nalazilo uglavnom uz zid nasuprot vratima. Nadvoj iznad vrata, ukoliko nije bio drvena greda, bio je od poluobrađenog kamenog bloka.

Nastambe čiji su ostaci još i danas vidljivi na obron-

cima Starog Raklja u svojoj su funkcionalnoj, biološkoj, konstruktivnoj i oblikovnoj komponenti proizvod najosnovnije životne potrebe tadašnjeg čovjeka za stvaranjem zaklona i svi elementi spomenute gradnje bile su produkt primitivne ali i elementarno jasne logike u borbi za zaštitu i održavanje vrste odnosno skupine.

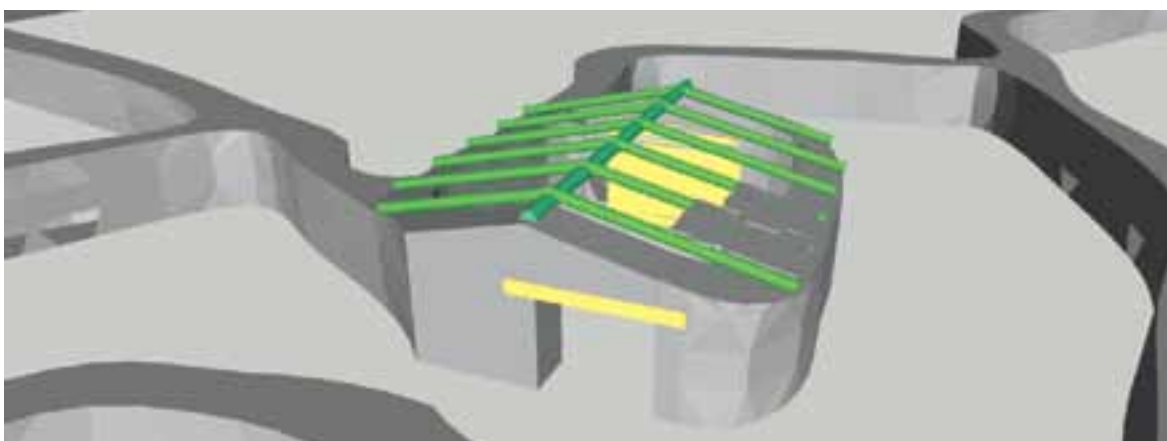
Posljednje doseljavanje stanovnika iz dalmatinskog zaleđa i sjevernojadranskih otoka na područje Raklja zabilježeno je 1624. godine. Obzirom na mirnija vremena i prestanak ratnih opasnosti, minula je i potreba naseljavanja u neposrednoj blizini utvrde pa novopridošli stanovnici nastanjuju područje današnjeg Raklja. Za razliku od područja Starog Raklja, ovo je područje s plodnom zemljom u svom zaleđu nudilo mogućnost stanovnicima da se osim ovčarstva bave stočarstvom i ratarstvom.

Iako su ove djelatnosti uvjetovala novu organizaciju prostora i okruženja uz nastambu, zadržani su osnovni elementi navedeni kod gradnje nastambi na Starom Raklju pa možemo zaključiti da se proces razvoja gradnje pučkih nastambi mijenjao vrlo polako ili je ostao gotovo nepromijenjen.

Razlika se očituje tek u gradnji obodnih zidova

Sl.5. Pastirska nastamba na padinama Starog Raklja

Sl.6. Konstruktivni elementi nastambe na Starom Raklju

Sl.7. Nastambe na području današnjeg Raklja

od poluobrađenog i obrađenog kamena na uglovima građevine. Uporaba obrađenog kamena daje mogućnost izvedbe dimovodnog kanala istaknutim na vanjskom, uglavnom uzdužnom zidu, pa se dim s ognjišta više ne širi prostorom, a vrata nisu jedini otvor jer se na jednom od zidova koji nisu okrenuta hladnim vjetrovima pojavljuje okno.

Početak industrijalizacije ovog područja, uvjetovan graditeljskim zamahom sjevernojadranskih gradova početkom XIX. st. i otvaranjem kamenoloma na padinama iznad Raškog zaljeva, dovodi do naglog razvoja i širenja Raklja.

Trgovina kamenom dovodi do trgovačkih veza s većinom gradova na sjevernojadranskoj obali, kvarn-

erskih gradova i otoka. Novi, gotovo poluindustrijski način života stanovnicima Raklja donosi nove zahtjeve i potrebe.

Tek industrijalizacijom javlja se gradnja na kat kod koje se jednodostorni tip nastambe udvostručuje ponavljanjem izgradnje jedne prostorije na katu.

Za vertikalnu komunikaciju služe stepenice, zbog nedostatka prostora vrlo strme, često i pomične. Pojavljuje se novi tip veznog nosivog sistema oslonjenog na uzdužne zidove objekta, a krovna konstrukcija se s donje strane zatvara izvedbom stropa.

Napuštene nastambe na području Starog Raklja služe tek kao *dvori*, kao privremeno boravište pastira i njihovih stada sve do početka XX. st.

LITERATURA:

- Josip BATEL
 Andre MOHOROVIČIĆ
 Andre MOHOROVIČIĆ
 Č. IVEKOVIĆ
- Anali Barbana i Raklja, Arhiv Hrvatske Akademije znanosti i umjetnosti
 Graditeljstvo u Hrvatskoj, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti 1992.
 Razvoj nastamba i naselja, Otok Susak-monografija, 1954.
 Bunje, čemeri, poljarice, Zbornik kralja Tomislava Jugoslavenske akademije
 1925. g
- Mate SUIĆ
 Materijali, tehnike i strukture predantičkog i antičkog graditeljstva na istočnom
 jadranskom prostoru, Centar za povijesne znanosti, Odjel za arheologiju 1980.
- KARTE
 Hrvatski geodetski institut Zagreb ortofoto, topografska karta

SUMMARY

THE CONTINUITY OF DWELLINGS AND DWELLING STRUCTURES IN STARI RAKALJ

Anton PERCAN

The area of Stari Rakalj is located above the steep coast of Raša Bay which has always been a boundary between the domains of different masters. In the prehistoric era, it was a natural border between the Histri and the Liburnians, while in antiquity it was the border between Italicum and the Illyrian areas. The medieval state of Croatia extended to the Raša River.

The strategic position of the highland, from which every ship's arrival and departure in Kvarner Bay could be seen and monitored, defined the settlement's fortification purpose. Apart from its strategic role, the fort situated on the top of the hill was also a refuge in the event of danger for herds and the shepherd families that lived in the surroundings of the fort. The remains of shepherds' dwellings can still be seen on the southern steep slopes above Raša Bay which were protected from the bora wind. The dwellings offer an example of how their exact geometric form, a square ground floor and a double-sloping roof structure, has survived in the course of two to three millennia of existence. The crystal clear dimensions of the archetype of the Istrian house in the form of a cuboid surmounted by a horizontal three-sided prism are reflected in the roof construction made of a longitudinally set beam leaning on gable walls. The north gable wall is, as a rule, semi-dug into the ground and serves as a natural protection from the north wind.

Shepherds from this area were not nomadic, so they encircled their land, including land suitable for cultivation, with high dry walls. The walls, apart from protecting the crops, were also meant to protect the shepherds and their herds in the case of sudden danger and if they were unable to run for shelter to the nearby fort located on the hill. These units, with the dwelling structure located in the middle of the property and surrounded by high and wide dry walls, represent real forts themselves. Continuity of dwelling in this area and in such dwelling structures also survived the first wave of Morlachian shepherd families who came from the hinterland of Dalmatia via the North Adriatic islands. At the end of the 17th century, with the development of cattle raising and cultivation of soil, and the growth of the settlement located in the area of modern Rakalj, dwelling structures in the area of Stari Rakalj were used only as dvori, that is, as temporary dwelling places for shepherds and their herds.